

ROMÁN KISEBBSÉG KÜLFÖLDÖN

ROMÁNIA, HOGY „NAGGYÁ“ LETT, a korábban az országon kívül élő románság túlnyomó részét az új állam határai közé zárta; de a román nép évszázados vándorlásainak folytán még mindig maradtak román elemek a mai Nagyrománia határain kívül, szerte-széjjel Európa délkeleti részein, a Balkánon; vannak románok Szerbiában, a volt magyar Bánátban és a Timok-völgyében, Macedóniában; Bulgáriában, Görögországban és Albániában és Szovjet Oroszországban, elszórva és elkeveredve, többnyire annyira és olyan csekély számmal, hogy csak a Dnyeszter túlsó partján élő románokat tömörítette állami közösségbe, a moldovai köztársaságba a szovjet kormány és csak a szerb Bánságban van nyoma irredentizmusnak. Erre a területre vonatkozóan van szó határrevízióról Romániában, de azt most ridegen elhallgattatja a kormány. A többi románság mint kisebbség él többségi államaiban s okoz gondot román politikusoknak és kormánynak, hogy ezeknek az „elnyomott“ kisebbségeknek helyzetén segítsenek, panaszukat a világ elé vigyék, elnyomás miatt bevádolják Bulgária, Szerbia és Görögország kormányát. A panaszok mindenütt ugyanazok, és ugyanazok nemcsak a román kisebbségeké; a Balkánon panaszol a román, Erdélyben elnyomja a magyar kisebbséget; ott követeli kulturális fejlődésének lehetőségét, itt megtagadja azt; ott egyházi és iskolai segítséget nyújt és eszközöl ki számukra, itt eltiltja a Magyarországból eredhető erkölcsi, kulturális és anyagi támogatást.

E cikk tárgyát nem fogja az összes román kisebbségek sérelme és panasza képezni, hanem csak a régi magyar Bánátban, ma szerb államhatalom alatt élő románság helyzetével fog foglalkozni. Célja pedig az, hogy illusztrálja, hogy mennyire más mértékkel mérnek a román kormányok a saját államuk területén élő idegen nemzeti és az idegen állam területén élő román kisebbségek számára; illusztrálja, hogy mekkora befolyást biztosíthat egy anyaállam idegen államban élő rokon kisebbsége számára és hogy milyen politikai légkör szükséges, hogy megegyezés jöhessen létre két állam között kisebbségeik kölcsönös védelmére. Az összehasonlítást nem fogom pontról-pontra megtenni. Nemsokára egy másik cikk keretében össze fogom állítani az erdélyi magyarság helyzetének történetét az utolsó tíz év alatt: az összehasonlítást elvégezheti mindenki, aki elolvassa, a különbség elég szembeötlő lesz.

ROMÁNIA KISEBBSÉGI POLITIKÁJÁNAK KETTŐSSÉGE már a világháború előtt jelentkezett. A régi román királyságban más kisebbség, mint a zsidóság nem volt s Romániának velük szemben követett

elbánása botrányköve volt az európai politikának: a berlini kongresszus nem volt képes tisztességes magaviseletre szorítani Romániát.

Más volt a kormányok állásfoglalása a Románia határain kívül élő saját román kisebbségekkel szemben.

A két szomszédos nagyhatalom, Oroszország és az osztrák-magyar monarchia területén, Erdélyben és Bukovinában és az akkor orosz Besszarábiában élő románságot természetesen nyíltan nem támogathatták — a brassói iskolai segélyezést is kivette román kézből a magyar kormány — csak a magyarországi románságot merték titkos, földalatti irredentizmussal szítani. Bukovina nem szorult rájuk, Oroszországban nem merték tenni. Ellenben nyíltan lépett fel a román kormány a Balkánon élő fajrokonai érdekében; 1912 előtt a porta maga megengedte a török területen lévő román egyházak és iskolák román forrásból jövő támogatását s a balkáni háborúk folyamán egy akció indult meg, mely a kisebbségi védelem jobb kiindulási pontjául szolgálhatott volna, mint a párizsi szerződések.

Az első balkáni háborúban Románia nem vett volt részt; semlegességének árú területi rekompenciát és a szomszédos államokban élő román kisebbségek védelmét kötötte ki. A bolgárok a háborút követő londoni tárgyalásokon el is fogadták ezt tárgyalási alapul s hajlandók voltak vállalni, hogy az ország területén élő kuco-vlachoknak egyházi és iskolai autonómiát adnak, román püspökséget állítanak fel s mindezt a román állam anyagilag segélyezheti. E megállapodást később jóváhagyta a szentpétervári nagykövetségi konferencia.¹

Mielőtt mindez megvalósulhatott volna, kitért a második balkáni háború s mikor Bulgáriát Románia segítségével eltiporták volt szövetségesei, Mairescu román miniszterelnök és külügyminiszter, amint szóba került a békekötés, kikötötte, hogy a szentpétervári megállapodások belekerüljenek a békeszerződésbe. Miért, miért nem, az Egyesült Államok is beleavatkozott s jegyzéket intézett a hadviselt államokhoz, hogy a kormány „nagy örömmel látná, ha a békeszerződésekbe rendelkezések vétetnének fel, melyek azon területek lakosainak, melyek az öt hatalom bármelyikének szuverénitása alá kerülnek vagy jurisdikciója alá vitetnek, teljes vallási és polgári szabadságot biztosítanának“.

A kisebbségi védelem rendezése mégsem került a bukaresti szerződésbe: az államok, különösen a Szerbia okozta nehézségek miatt, nem tudtak megegyezni s a vége az lett, hogy Románia az összes hadviselt államokkal egyenkint egy-egy deklarációt írt alá, amely pium desideriumképpen újra deklarálta a szentpétervári megállapodásokat.²

Hogy ennek az eredménye, ha ki nem tör a vüágháború, mi lett volna, azt nem tudjuk.

Az 1916 AUGUSZTUSI BUKARESTI szerződésben az antant hatalmak az egész Bánátot osztatlanul Romániának ígérték, de mikor eljött

¹ Cartea verde, 19x3. 62., ior. és 133. lapokon.

² Le Traité de Paix de Bucarest, a román külügyminisztérium hivatalos kiadása. 83. és köv. lapokon.

a békekötés és a hősiesen küzdött szerbek kívánsága a fél Bánátra szembe került a románoknak szegényes, veszített hadjárattól indokolt egész Bánságra vonatkozó követelésével, a hatalmak — miután a románok úgylis szerződészegést követtek el az 1918 májusi béke megkötésével — megváltoztatták a területi osztozkodást és a Bánátot kettévágva, délnyugati szerblakta részét Szerbiának, északnyugati darabját Romániának adták. A románok által „Clémenceau-vonal“-nak nevezett ez a határ képezi az érthető okokból most elhallgatott román revíziós törekvés tárgyát.

Hogy a Szerbiának jutott terület román lakossága mennyi, azt nem lehet megállapítani. Egy román füzet, mely a jugoszláv Bánátot írja le, azt állítja, hogy 250.000 szerb, 100.000 német és 80.000 magyar mellett 150.000 román lakik e vidéken.¹ A „Graiul Romanesc“ egy 1927. évi cikke 126.764-re teszi számukat. De Radivojevics belgrádi egyetemi tanárnak a szerb „Politika“ egy 1933 május 16-i számában közölt cikkében, amely az 193 i-i jugoszláv népszámlálás még közzé nem tett hivatalos adataira támaszkodik, az a különös adat merül fel, hogy az 1921-i népszámlálás az egész Jugoszláviában 231.068, a tíz évvel későbbi 193 i-i népszámlálás pedig szintén az egész országban 134.514 románt mutat ki, tehát az egész állam területén kevesebbet, mint amennyit Bizerea és a „Graiul“ egyedül a Bánságnak juttat. Mindenesetre itt az utódállamok ismert népszámlálási módszereivel állunk szemben. A „Graiul Romanesc“ cikke panaszol, hogy a népszámláláskor folyik a névelemzés: a számlálóbiztosok mindazokat, akiket pl. „Szerb“-nek hívnak, akiknek neve „ici“-re végződik (Popovici, Jancovici), szerbeknek vették föl. Mindenesetre a románság alkot egy olyan számottevő kisebbséget, amely megérdemelte volna, hogy a szerb kormány hozzálasson az 1913-i megállapodások végrehajtásához. Éppen az ellenkező történet.

A románság panaszai már 1921-ben megkezdődtek. A megszokott, minden kisebbség elnyomását jellemző jelenségekre vonatkoztak. Hogy a kormány egymásután zárja be a román felekezeti iskolákat s mivel mindet nyíltan nem zárhatja be, elrendelte, hogy mindazok a román gyermekek, kiknek szülei tudnak szerbül, kötelesek szerb iskolába járni. Ez a híres Pribicsevics-féle iskolarendelet, a névelemzés kezdete, amelyet később olyan buzgalommal alkalmazott és alkalmaz Románia a magyar gyermekekkel szemben.

Uzdin községnek nemcsak bezárták iskoláját, hanem az iskola minden bútorát és felszerelését, tanszereit összeszedték és elszállították Szerbia belsejébe, valami szerb iskolába.²

1921 őszén Ghiulea, kolozsvári román egyetemi tanár járt lenni a jugoszláviai románok között s tapasztalatairól következőképen számolt be:

A szerbek szilárd, céltudatos politikát követnek a román falvak elszerbesítésére. Minden intézkedésük, amely a román falvak tönkretételére és a szerb elem megerősítésére szolgál, elárulja ezt. S ez ellen

¹ P. Bizerea: Románii din Bánátul Jugoslav. 8. lap.

² Óra, 1921 június 5. — Dada, 1921 szeptember 10.

hiábavaló minden román panaszkodás belgrádi követségünknel. A román elem támasz és remény nélkül ki van szolgáltatva a szerb hatóságoknak.

Legnagyobb szerep jut a szerbesítő politikában a falvak szerb kolonizációjának hadi önkéntesek és rokkantak által. Ők kapják meg a román paraszt földjét, az ő érdekükben történnek a rekvirálások.

A román ma nem ura házának, nem ura tulajdonának, barmának, sőt saját személyének sem. Ha egy román ember meghal, házat nem örökösei kapják, hanem kitelepítik őket s a házat szerb önkéntesek vagy boszniai telepesek kapják.

A románokat kényszerítik, hogy valóságos robotot teljesítsenek az új telepesek részére. Egy szerb találkozott az úton egy román gazdával, aki termését hordta be szekeren; a szerb kényszeríteni akarta, hogy búzáját rakja le az útra és az ő gabonáját szállítsa be s mert a román nem tette, kést ragadott és leszúrta két lovát.

A román iskolák tanítók nélkül vannak s akik még maradtak, szerb nyelven kell hogy tanítsanak. Petrovasileben kilenc tanító közül kettő maradt helyén, Uzdinban, Újfaluban egy sem. Nincs románnyelvű tankönyv, nincs egy román kalendárium a népek. Ha pedig a szülők Romániába küldik gyermekeiket, kiüldözik őket: nincs más út, mint a szerb iskola.

Az egyházak sem állanak jobban. Földjüket kisajátították és szerb önkénteselmek juttatták. Templomaikat elvették és a szerb egyháznak adták. Papjaikat üldözik, kiutasítással fenyegetik.

A baj az, hogy parasztjaink többsége tud szerbül és egyforma vallásúak a szerbekkel, görög keletiek.¹

A szerbek gazdaságilag is tönkreteszik a román népet, bankjait átjátszák szerb kézre, a parasztot súlyosan adóztatják. A román paraszt 20 hold föld után 6000, a szerb 800 dinár adót fizet. Mióta a román paraszt megtudta, hogy Erdélyben megindult a földreform végrehajtása és ott könnyű földhöz jutni, tömegesen készülnek át.²

Politikai téren egészen hasonló helyzetük az erdélyi magyarságéhoz abban az időben.

A háború után az első parlamenti választások alkalmával, — azzal az indokolással, hogy az optálások ügye még nem dőlt el —, egyszerűen kihagyták őket a választási lajstromokból. Egy pár vállalkozó akadt, aki felvette a harcot, de a románság parlamenti képviselő nélkül maradt.

Az 1923-i választások alatt már megváltozott a helyzet: dr. Ian Joco, fehértemplomi ügyvéd megalakította a román nemzeti pártot s a szerb hatóságok, tekintettel a románság kis számára, nem is gőrdítettek nagy akadályt szervezkedésük elé, ellenben éles támadásoknak voltak kitéve a sajtó részéről. A választásokon egyedül Joco került be a képviselőházba, éppen úgy, mint annak idején egyedül Sándor József Erdélyben.

Persze történtek incidensek.

Szentmihály község túlnyomóan román lakosságú s felingerelve a szerb előljáróság által, megtámadták a községházat és elverték az előljáróság tagjait. Szolgabíró, csendőrség jött a faluba s csinált rendet. Nem ez a kis eset fontos, hanem amit a belgrádi „Politika“ írt hozzá:

„Román agitátorok azt a hírt terjesztik a Bánság román lakói között, hogy a határ meg fog változni s akkor Romániában felelősségre

¹ Vointa, 1921 november 18.

² Universul, 1921 november 5.

fogják vonni azokat, akik nem a román párttal tartanak. Ez az agitáció és az a tény, hogy a bánági románok bukaresti utasítás alapján a német pártra szavaztak, jele annak, hogy a bánági románok a jövőben az államellenes elemekkel akarnak együtt működni.“

Még jellemzőbb volt a „Banatski Radical“, a kormány lapjának kommentárja:

„A románok gyűléseket tartottak, melyeken igyekeztek a sovínista szenvedélyt kelteni életre. Illojális manifesztációk, forradalmi kilengések, az a tény, hogy a román papok az oltárról szólították fel híveiket, hogy a román listával szavazzanak és megátkozták azoknak gyermekeit, akik más pártra mernek szavazni, érlélték meg bennünk azt a meggyőződést, hogy a románok a nacionalista listával fognak szavazni mindenütt. De a választások eredménye után azt konstatáljuk, hogy a románok nyíltan felléptek a radikális párt (a kormánypárt) ellen és hihetetlen számmal szavaztak a demokrata párt listájára is.

Nem tudjuk, hogy mi készítette erre a románokat; ennek célja csak az, hogy lehetlenné tegyék országunk gyors konszolidációját. Bizonyos, hogy a románságnak ez az állásfoglalása nagyon meglepett s kénytelenek leszünk ezentúl pontos nyilvántartást vezetni a nemzeti-segekről és ahhoz szabni követendő politikánkat.“

1924 márciusában egy karakterisztikus eset történt: felszólalt a román szenátusban egy erdélyi román, Vasile Bianu, az a Bianu, aki a legkíméletlenebb harcot folytatta az erdélyi magyar kisebbség ellen. Most azonban a bánági román kisebbséget vette pártfogásába.

„Szomorú kötelességet teljesíték“ — mondotta —, „mikor itt bánági román tesvéreink jajkiáltásait tolmácsolom, akik már nem bírják elviselni azt a gyűlöletet és üldöztetést, melyben részük van egy hozzánk baráti viszonyban álló kormány részéről, ami nekem is nehézé teszi, hogy visszhangja legyek azoknak az üldöztetéseknek, amikben az anyaállamtól elszakított román elemek része van.

Az elnemzetietlenítés, amit a belgrádi kormány olyan erővel folytat, elsősorban az intelligencia ellen irányul, amely a román nemzeti eszme viselője és fenntartója. Azután irányul a gyermekek ellen, akik-től megvonnak minden lehetőséget, hogy román iskolába járhassanak.

Az iskolák előadási nyelve szerb. A román tanítókat elüldözték és szerbekkel helyettesítették. Egész Jugoszláviában nincs egy román középiskola sem. S mikor valaki egy szerb miniszternek elmondta, hogy Romániában a szerbeknek iskoláik vannak, sőt vannak minoritások, melyeknek több iskolájuk van most, mint volt eddig, azt felelte:

„Románia csináljon olyan kisebbségi politikát, amilyent akar, mi csináljuk a magunkét.“

A román tankönyveket betiltották és elkobozták s ma a román gyermekek csak szerb tankönyvekből tanulhatnak. S nemcsak ez: hanem eltiltották a szülőket, hogy gyermekeiket Romániába küldhessék iskolába. A nagymargitai román tanítót, aki 25 éve van ott, elmozdították állásából, mert gyermekeit Romániába küldte iskolába. A fiatal-ságnak megtagadják az útlevelet, hogy ne mehessenek külföldi iskolákba s ha valahogyan egy tanulónak sikerül román egyetemen szerezni bizonyítványt, a szerb kormány megtagadja nosztrifikálását.

Papjainkat üldözik. Néhányuk 2 nap alatt el kellett hagyniok az állam területét. A versed román templomot feltörték, a kegyzsereket és papi omátusokat ellopták és a rablók sohasem kerültek kézre. A papot, Comeliu Petrovit, szerb katonák az utcán megverték és nem káptak büntetést. Az egyházi és iskolai ingatlanokat elkönfiskálták. Papok és tanítók nem kapnak fizetést s már több mint száz pap és tanító hagyta el állását.

A román falvakba Boszniából, Albániából, Macedóniából telepí-tenek dobrovolcokat és más gyanús elemeket, a mi fiainkat meg az ország másik részébe viszik katonának.“

Még folytatta siralmaival s azután egy merész fordulattal áttért a román-bánát s általában a romániai kisebbségek helyzetére és volt arcbőre, hogy a következőket mondja:

„Mi megadtunk faji kisebbségeinknek minden szabadságot és minden fejlődési lehetőséget államunk keretein belül.

A felekezeti iskolák teljes szabadsággal működnek, sőt az állam, tehetsége szerint, szubvencionálja őket. Biztosítottuk a kisebbségek korlátlan kulturális fejlődését, nemcsak azért, mert kötelez a Versailles! szerződés (?), hanem azért, mert a román tradicionálisan vendégszerető és toleráns. Mi csak azt követeljük szomszédainktól, akik barátaink is, hogy román kisebbségeiket ugyanolyan jó és civilizált bánásban részesítsék, mint mi a magunk kisebbségeit.“

A parlamenti kisebbségi képviselők közül senki sem tett erre megjegyzést, ellenben nyilatkozott a szerb külügyminisztérium sajtóosztálya, éppen úgy, mint ahogyan a román kormány szokott nyilatkozni minden kisebbségi panaszra. „Bianu állításai elejétől végig hazugságok s vagy tájékoztatlanságból vagy szándékos ferdítésből erednek. Jugoszláviában egyetlen román iskolát, egyetlen román templomot sem zártak be s egyáltalában nem igaz, hogy egyházi vagyont koboztak volna el... Ezek a tendenciózus támadások csak arra valók, hogy külföldön csökkentsek országunk tekintélyét és sajnos, nem kivételes jelenségek. Valóban csodálatba ejtenek bennünket, mert egy baráti, szövetséges országból erednek és fel kell, hogy háborítsák közvéleményünket. Mi meg fogjuk őrizni hidegvérünket, bármennyire sért is bennünket a román politikai világ egy részének ilyen magatartása.“ S hogy az ellentét még jobban kiéleződjék, pár héttel reá a belgrádi „Politika“ cikket írt „a romániai szerbek szenvedéséről“, ami egy „borzalmas kálvária“. Sem török, sem magyar alatt nem volt a szerbek helyzete olyan rettenetes, írta a lap, mint román uralom idejében. A paraszttól elvették földjét, kizárták őket a bérletekből s a hatóságok kiirtanak mindent, ami szerb, betiltják gyűléseiket, színházi előadásait; nem riadnak vissza letartóztatásoktól s a szerb tanítókat nyugdíjazzák, mert nem tudnak elég jól románul. S mindez akkor, mikor „a bukaresti román sajtó dörgedelmes cikket ír a Jugoszláviában élő románok elnyomásáról.“

A ROMÁN TÁRSADALOM azonban nem hagyta abba a küzdelmet kisebbségeiért.

Jugoszláv területen, Fehértemplomban, egy román nyelvű lap jelent volt meg, „Graiul Romanesc“ címmel, amely, amennyire lehetett, képviselte a román érdekeket. Még 1922 tavaszán hasonló néven egy társaság alakult meg Bukarestben, amelyhez a felhívást elsősül Miron Cristea, Románia metropolita prímása írta alá. „A körülmények,“ írta a felhívás, „népünk egy részének Nagyrománia határain kívül rendeltek sorsot; nekünk szent kötelességünk, hogy őket legalább szellemi táplálékkal lássuk el, akiknek oly nagy szükségük van, hogy román tankönyvek és román templomok útján fenn tudják tartani fajukat és ősi hitüket.“

A társaság megalakult és működött és 1929 tavaszán megerősödve újra szervezkedett: új munkatervet, programot alkotott,

mely teljesen egy népközösségi szervezkedés alapján áll. Amikor a román állam kisebbségeinek minden kulturális összeköttetését tiltja anyaországukkal és eltilt minden onnan jövő anyagi és kulturális segí-lyezést, érdekes látni e programm némely pontját.

„A társaság célja“ — mondja a programm —, «hogy a királyság határain kívül élő románokkal a román beszéd, a román hit és román kultúra kötelékét ápolja, őket az elnemzetietlenítéstől megvédje és meg-mentse azokat, akik már elnemzetietlenültek.“

Egy további, harmadik szakasz ismerteti azokat a módokat és eszközöket, amelyekkel a társaság célját akarja elérni:

„a) alapot teremt, melyből a román kisebbségek számára iskolá-
kat, templomokat és könyvtárakat, valamint ösztöndíjakat alapít;

b) megkönnyíti, hogy kisebbségi ifjak Romániában végezhesék
tanulmányaikat s azután hazájukba visszatérhessenek;

c) kirándulásokat szervez külföldi és belföldi románok számára,
hogy a kölcsönös megismerést előmozdítsa;

d) tanulmányozó osztályt létesít, mely vizsgálat tárgyává teszi
más országok románjainak helyzetét tekintettel a kisebbségek jogaira és
nemzetközi kongresszusok számára való emlékiratok készítése végett.“

Ezenkívül a társaság egy havi folyóiratot ad ki, szintén „Graiul“
Romanesc“ címen, ami kis keretek között mintájául szolgálhatna
egy hasonló magyar folyóirat kiadásának.

Persze, mikor a társaság fenti alapszabályait a kolozsvári „Keleti
Újság“-ban ismertette Sulyok István, cikke végére a következő kér-
dést írta: „Vájjon azok a tiszteletreméltó férfiak, akik kallódó test-
véreikről ennyi körültekintéssel igyekeznek gondoskodni, mit szólná-
nak ahhoz, ha például Budapesten egy ilyen társaság alakulna,
ugyanilyen célokkal?“

A ROMÁNSÁG ELSZERBESÍTÉSE iskolában és egyházban
folyt tovább. Nem ismétlem, ezek mind uniformis esetek. Csak egy
pár más momentumot akarok még megemlíteni.

A román „Politica“ egy 1928 márciusi száma panaszolja, hogy a
jugoszláv Bánát határán tömegesen gyarapodik a szláv elem, pár
év alatt megkétszereződött. Lehet, mondja a lap, hogy csak statisztikai
szemfényvesztés, amit azáltal értek el, hogy az összes pravoszláv
személyeket szerbekül tüntetik fel, de tény, hogy teméntelen dob-
rovolc telepes került oda Dalmáciából és Montenegrből s az ős-
lakosság mind idegenebb lesz régi hazájában. „Mentsük meg a szom-
szédos Bánát román lakosságát!“ kiáltja a lap. „Mit mondjunk a
szerb iskolapolitikáról“, írja a „Graiul Romanesc“, „mely agresszí-
vebb és türelmetlenebb, mint volt a magyar? Kiben bízunk ebben
a helyzetben?“ Egy későbbi számában számokat is közöl. A román
Bánátban az 1939—31 iskolai évben állítólag 44 szerb felekezeti
iskola működött 64 szerb tanítóval; a szerb Bánát 42 román falvá-
ban nem volt egyetlen román tanító sem. „A világháború előtt“ —
tehát magyar uralom alatt! — „nagyszerűen álltunk iskolai tekintet-
ben, ma már minden megváltozott... A román nyelven való tanítás
súlyos nehézségekkel küzd, a legjobb román tanerőket eltávolították,

külföldi románnak pedig nem szabad az iskolákban tanítani. Wrangelistákat alkalmaznak a szerbek a román iskolákban, akik egy szót sem tudnak nyelvünkön. Ahol a határszélen román iskolák voltak, ma nincs egy sem.”¹

Így öntudatlanul és halkán sírják vissza a magyar uralmat és felejtik el, hogy összehasonlítsák azt, amit a jugoszláviai románokról írnak, az erdélyi magyarság helyzetével.

PEDIG A ROMÁN KORMÁNY nem nézte idegenül külföldi kisebbségei sorsát Jugoszláviában és 1927-ben egy megállapodás jött létre a két állam között, mely hivatva lett volna kölcsönösen rendezni a tanügyi vonatkozásokat.

A szerződésnek évekre visszamenő története volt. Még 1921-ben tárgyalt e kérdésben Pasics és Take Ionescu, de eredménytelenül. Bizottságok folytatták a tárgyalást 1923-ban és 1926-ban, de csak 1927-ben sikerült Pericnek és Iamandinak megegyezni, úgyhogy a szerződést augusztus 17-én aláírhatták.

De a megegyezés nem lépett érvénybe. Jugoszláviában — nem tudom miért éppen ők — a horvátok részéről vehemens ellenállásra talált, Pribicevics, aki kultuszminiszter volt azelőtt, interpellálni akart és a kormány elállott attól, hogy ratifikálás végett a szkupstina elé terjessze a szerződést.

A helyzet maradt, amint volt és a két kisebbség kölcsönös üldözése és állandó panasza folyt tovább mint azelőtt.⁸

A VILÁGHÁBORÚ BEFEJEZÉSE óta eltelt tíz-tizenkét év; külpolitikailag Romániát és Jugoszláviát a legbensőbb kapocs, a kisan-tant kötelékei fűzték össze, de minden más téren élesebb ellentétben, barátságtalanabb viszonyban voltak, mint akármelyik szomszédos állammal. A Bánát megosztása, a „Clémenceau-vonal“ nehezen hegedő sebet ejtett, amit nemcsak az általa teremtett román kisebbség elnyomása, hanem egy halom más rendezetlen viszony, állampolgárság, határ örvidéki tulajdon megosztása, állategészségügy rendezése, stb. tartott nyitva. Az 1927-i megegyezés csak egy kis részlet megoldása lett volna s az sem sikerült. A közvélemény és sajtó mindkét államban mind keserűbb tónusban írt a két állam viszonyáról, a két állam kisanantantbeli helyzete forgott kockán.

Mikor az első Maniu kormányban Mironescu lett külügyminiszter, újra megkísérelte felvenni az egyezkedést, de — a román sajtó szerint a jugoszláv merevség miatt — eltelt két év és nem volt semmi eredmény. Végre 1932-ben a Vajda-kormány külügyminisztere Titulescu lett s ő az egész Balkánon elismert tekintélyével vette kezébe a tárgyalásokat s rövid idő alatt létrejött a megegyezés az összes függő kérdéseket illetően (kivéve természetesen a határt), összesen 19 konvenció.

¹ Graiul Românesc, 1931, No. 4—5., 61. lap.

² Az egyezkedések történetét közölte a „Deutsches Volksblatt“ 1928 január 19. száma és a „Tara noastră“-ban P. Nemoianu: Conventie scolară romano—jugoslava című cikke.

Legfontosabb volt közöttük mindenesetre a bánáti iskolákra vonatkozó kölcsönök megállapodás, sorban is első közöttük.

Eszerint (csak a szerb Bánátról szólva, de a rendelkezések vice-versa állanak a román területre) a kisebbségi iskolák állami iskolákká lesznek s tanítási nyelvük a román, de a III. osztályon felül kötelező a szerb nyelv tanulása és szerbül adják elő a történetet és földrajzot.

A tanítók románnyelvű szerb állampolgárok, a hitoktatás az anyanyelven a tanulók saját papjai által történik.

Minden községben, hol legalább 20 kisebbségi tanköteles van, kisebbségi román iskola állítatik; ahol nincs ennyi, a tanulók kötelesek a szerb állami iskolát látogatni.

A kormány kötelessége képesített kisebbségi tanítókról gondoskodni s addig, míg ilyenek felnőnek, román állampolgárok is alkalmazhatók a szerb kisebbségi iskolákban tanítókul, akiket a szerb kormány szerződéses viszonyban alkalmaz. A kormány kötelessége az is, hogy az iskolákat románnyelvű tankönyvekkel lássa el, de előzetes jóváhagyása után Romániában szerkesztett és kiadott tankönyvek is használhatók.

Az ilyen kisebbségek által kiadott bizonyítványok államérvényesek. Az iskolák adminisztrációja érdekében a tankötelesek szülőinek részvételével iskolaszékek állítatnak fel.

A KORMÁNY A SZERZŐDÉST a parlament elé terjesztette s a szenátus 1933 március 29-én tárgyalta. Rövid volt a tárgyalás, de annál tanulságosabb, ez a mentsége, ha részletesebben ismertetem.

Az első szónok, Coriolan Buracu, bánáti, röviden örömét fejezte ki, hogy a megegyezés létrejött.

Utána rögtön Gyárfás Elemér szólalt fel. ő is örömmel üdvözölte a javaslatokat, mert mint mondta, csak ha a politikai ellentétek ki vannak küszöbölve a két állam életéből, lehetséges gazdasági és kulturális együttműködés. Miután röviden rekapitulálta a konvenció rendelkezéseit, folytatta:

„Készséggel szavazzuk meg e törvényt és örülünk, hogy szerb-horvát kisebbségi sorstársaink ilyen örvendetes eredményt tudtak elérni, örülünk annak ellenére, hogy ez ellentétben van az egyenlő jogosultság elvével, melyet az alkotmány deklarál, mert reméljük, hogy a román nép igazságérzete meg fogja szüntetni azt az egyenlőtlen elbánást, mely ma még fennáll.

Mi a magunk részéről mindenesetre meg fogunk tenni mindent, hogy ugyanilyen eredményt éadjunk el s komoly okunk van hinni, hogy ugyanezen jogoknak a mi részünkre való elismerése sem késheik sokáig.

N. Iorga: Megengedi, hogy közbeszóljak? Ha a magyar állam elismeri a mi határunkat és ugyanolyan barátságos magatartást tanúsít, mint Jugoszlávia, akkor meg lesz adható a magyar kisebbségnek is az, amit most megadtunk a jugoszláv kisebbségnek.

G y á r f á s E l e m é r : Engedje meg, tanár úr, éppen most akartam rámutatni arra a lélektani motívumra, amelynek alapján hiszszük, hogy nem fog sok idő eltelni és ugyanezek a jogok a többi kisebbségek számára is el fognak ismertetni.

A szerb kisebbség elérte ezeket a jogokat egy nemzetközi egyezmény alapján, amely a mi államunkkal kötött s amely a viszonyosság alapján biztosít számára egyenlő elbánást. Tudjuk azt a szükségességet, sőt azt az okosságot, mely a kormányt e szerződés kötésénél vezette. De nekem az a nézetem, hogy bármily örvendetes, hogy e szerződés

kötésével ily fontos kisebbségi jogok ismertettek el, mégsem érdeke a román államnak, hogy ebből a tényből rendszert teremtsen, ami a faji kisebbségekben azt a meggyőződést kelthetné, hogy helyzetük a határon túl élő nemzettestvéreik magatartásától függ s hogy bizonyos kívánásaik csak akkor fognak teljesedésbe menni, ha velük megállapodás jön létre nemzetközi egyezmények alakjában, melyek egy adott nemzetközi helyzetben kötetnek s amely helyzet valósággal megköveteli az ilyen megegyezést.

N. I o r g a: Engedje meg, hogy ismét félbeszakítsam. A most tárgyalt egyezmény elfogad tankönyveket tőlünk, melyeket Jugoszláviában használnak. Azt hiszi ön, hogy mi beengedhetünk Magyarországon nyomott tankönyveket, melyekben nincs egyéb, mint gyűlöletszítás a román állam és román nemzet ellen?

G y á r f á s E l e m é r: Nem tudom, hogy vannak-e ilyen könyvek, mindenestre nagy hiba, ha tankönyvekben az ifjúság lelkébe gyűlöletet oltanak bármely nép vagy bármely állam ellen.

De az előbb említett rendszer bevezetése és helyeslése a népi kisebbségek lelkében — a román állam érdekeivel ellentétben — annak a meggyőződésnek a meggyökereztetésére vezetne, hogy kívülről, bizonyos diplomáciai esetlegességektől kell várniok jogos követeléseik teljesítését.

Fenntartás nélkül helyeseljük tehát ezt az egyezményt és szerencsét kívánva a külügyminiszter úrnak az elért sikerhez, azt az őszinte és komoly kérést intézzük a kormányhoz, hogy ne álljon meg ennél az első lépésnél, melyet a szerb kisebbség érdekében tett, hanem terjessze ki ezt az elbánást az összes kisebbségekre.

Gyárfás Elemér után Iorga, a volt miniszterelnök szólalt fel:

„Gyárfás úr azt akarta mondani, hogy nekünk kötelességeink vannak a kisebbségekkel szemben, tekintet nélkül arra, hogy milyen állást foglal el az az állam, melyben a kisebbséghez fajilag tartozó nemzet többségben van. S azt találja, hogy mi nem vagyunk igazságosak a kisebbségekkel szemben, mert mi csak abban az esetben akarjuk megadni a jogokat, ha az az illető állam bizonyos álláspontot foglal el a román állammal szemben.

Hát bocsánat, egy állam, melyben kisebbségek vannak, legyen az bármily bőkezű és nemeslelkű velük szemben — és én azt hiszem, hogy Romániában, ahol a csatolt vidékeken a legtöbb újság és folyóirat kisebbségi nyelven jelenik meg, ahol senki sem elegyedik a kisebbségi iskolák dolgába, ahol mindenféle nyomtatvány terjeszthető, azt hiszem, nem lehetnek elégedetlenek, ha egy elvi kérdésben megvetjük lábunkat... Mi nem vagyunk egy elv reprezentánsai. Emberek vagyunk s tőlünk, akik többségben vagyunk Romániában, nem lehet követelni, hogy kisebbségeinkkel szemben olyan álláspontot foglaljunk el, mely ne volna befolyásolva attól a vad gyűlölettől, mely a háború óta, amely megadta új határainkat, mind a mai napig nyugat felől ellenünk irányul.

Hasonlítsa össze valaki a mai németországi eseményeket a mi viselkedésünkkel, amely olyan, hogy én, mint történettudós, nem ismerem államot, melyik annyira feláldozta volna érdekeit, hogy kielégítse azon népekéit, melyeket a sors erre a földre hozott, — azt hiszem, hogy jobb lenne, ha minden törekvésüket hazafiasán ennek az államnak a szolgálatába állítanák, hogyha megértetnék a határon bálialakkal, hogy egy olyan revíziós terv nem valósítható meg anélkül, hogy az egész világ vérbe ne fulladjon; hogy önök nem a legszerencsétlenebbek ezen a földön, amelyen az önök és a mi elődeink közösen éltek — az önökéi a hatalom, a miéink a szenvedés teljességében; ha megmondanák, hogy önök a béke hívei és a románok tesvérei, akikkel közösen akarnak e földön élni; a magyar állam pedig törődjék mai nemzeti határai által adott problémáival s hagyjon békét szomszédjának, mely a háború óta nem csinált egyebet, mint békülékeny kezet nyújtott neki, hogy mindig visszautasításra találjon.¹

Így látják a románok a magyarok helyzetét Erdélyben és a kisebbségi kérdés összefüggését a revízióval. Ehhez nem kell kommentár.

¹ Monitorul Oficial, Desbaterile parlamentare, 1933, no. 39.

A BÁNÁTI SZERBEKRE VONATKOZÓAN mindenesetre létrejött a diplomáciai megegyezés, de hogy milyen eredménye lesz a két balkáni állam kisebbségeinek a helyzetére, arról még nem igen lehet ítéletet mondani. Valamit most, egy fél esztendő után is hallottunk.

Pamfil Seicaru, a „Curentul“ főszerkesztője az ősszel Jugoszláviában volt tanulmányúton s egy cikksorozatban számolt be tapasztalatairól. Említi, hogy beszélt Jęftics jugoszláv külügyminiszterrel, aki kifejtette neki, hogy a kisantant nemcsak a szerződéseken, hanem a román és jugoszláv nemzet jövő szükségletén alapul. Seicaru igazat ad a külügyminiszternek, mert Magyarország revíziós törekvései ma erősebbek, mint valaha; de következőképpen folytatja:

„Ahhoz, hogy a kisantant tényleg reális erőt képviseljen, amely döntő súllyal essék latba, elengedhetetlen feltétel a három állam lakosainak lelki egysége. Vájjon fennáll-e ez ma? — kérdezi.

Bejárva Jugoszláviát, találkozni akartam ezzel a baráti és lelki közösséggel és legnagyobb megdöbbenésemre csak a románság elleni hangulattal találok. Minél jobban közeledünk a román határ felé, annál fokozottabb az ellenszenv.

Elképzelhetetlen, hogy mekkora távolság van a folyton hangoztatott diplomáciai szolidaritás és a határmenti népek lelkiállapota között. Az ember megáll és kérdi: vájjon mi ennek a magyarázata? A román útlevelet vizsgáló tisztviselő sötét és hullámzó zuhataghoz hasonló tekintete többet mond az összes hivatalos nyilatkozatoknál.

Barangolásaim alatt sehol sem találok a diplomáciai barátság visszhangjával. Hol van a szerződések lelki tartalma? Hogyan támaszkodhatunk mi egy olyan szövetségre, amely nem váltott ki belső lelki érzéseket irántunk!“

Ilyen a balkáni államok külpolitikai és kisebbségpolitikai viszonya s ilyen viszony fejében követelik a román parlamentben, hogy mi adjuk fel revíziós törekvéseinket.

SZÁSZ ZSOMBOR